

V. Zatonsky, M. Mamedov

**RULE OF LAW AND RESPECT FOR HUMAN RIGHTS:
THEORETICAL ASPECTS OF RELATIONSHIPS**

The authors analyze two inalienable principle of the rule of law - respect for human rights and the rule of law. It is proved that the need of the individual in respect of rights and freedoms should be reflected in the public's will. The analysis of the concept of "rule of law", its relationship with similar meaning categories. The advantages the rule of law over all other systems of social organization.

The rule of law, and in union with him, and respect for human rights is based, in our view, on two fundamental principles. First - the subordination of law. The rule of law means that it controls everything. Government is not the monarch, not the president or the prime minister, not a dictator. By virtue of the principle of rule of law, no one would be above the law. Second, to the rule of law existed, it must be very wide perception of the whole society, and not a part of it, or even by the majority of.

Keywords: *respect for human rights, the State will, supremacy of law, rule of law, rule of law, the dictatorship of the law.*

УДК 342.533(477)

О. І. Масензов

**СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА
ОБОРОНИ**

Стаття присвячена дослідженню системних та системно-структурних конституційно-правових аспектів визначення та реалізації повноважень Верховної Ради України у контексті сучасних процесів правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції.

Метою статті є визначення та класифікація повноважень парламенту у сфері забезпечення національної безпеки та оборони як єдиного комплексу юридичних норм, що у сукупності складають конституційно-правову компетенцію цього органу у вказаній важливій сфері суспільних відносин.

Доведено, що у конкретних конституційних повноваженнях Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони втілено системний комплексний підхід до питання гарантування життєво важливих сфер суспільного та індивідуального життя.

Ключові слова: *національна безпека, системний підхід, парламент, міждержавна інтеграція, Верховна Рада України, конституційно-правовий статус, конституційні повноваження.*

Постановка проблеми. Зважаючи на значну актуальність та теоретико-практичне значення конституційно-правового дослідження повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, необхідним вбачається визначити юридичну сутність системи повноважень парламенту у вказаній сфері у її діалектичному розвитку, адже поза ретельним доктринальним аналіхом системно-структурної побудови профільної компетенції законодавчого неможливим видається формально-юридичний та практично-прикладний аналіз реалізації українським парламентом своїх конституційних повноважень у вказаній сфері.

У відповідності до ст. 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, а тому логічно припустити, що досліджуваний орган відображає ті загальні сутнісні риси, що притаманні парламенту як такому та є результатом процесу історичного та історико-правового розвитку парламенту і парламентаризму як конституційно-правових явищ, у тому числі – в частині повноважень у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, а тому дослідження системно-структурних аспектів юридичної компетенції парламенту як конституційного органу забезпечення національної безпеки та оборони має безпосередній зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями на сучасному етапі, пов'язаний з декількома найважливішими чинниками. По-перше, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України, основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку встановлюються виключно законами України, тобто входять до виключної компетенції парламенту, функції якого за своїм конституційно-правовим статусом виконує Верховна Рада. По-друге, проблематика реального забезпечення національної безпеки та оборони України є вкрай актуальним політико-правовим питанням сьогодення, зважаючи на принципово нові загрози та виклики у сучасному світі, зокрема, в політичній, правовій, економічній, культурній площині, причому важливу роль у механізмі такого забезпечення відіграє саме Верховна Рада, оскільки згідно з положеннями ст. 9 Закону України «Про основи національної безпеки України», в межах повноважень, визначених Конституцією України: визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки; формує законодавчу базу в цій сфері; схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України. По-третє, у вітчизняній науковій літературі відсутнє комплексне конституційно-правове дослідження теоретичних та практичних аспектів визначення і класифікації конституційних повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України, що вбачається неможливим без відповідного системно-структурного та структурно-функціонально конституційно-правового аналізу.

Метою статті є визначення та класифікація повноважень парламенту у сфері забезпечення національної безпеки та оборони як єдиного комплексу юридичних норм, що у сукупності складають конституційно-правову компетенцію цього органу у вказаній важливій сфері суспільних відносин.

Наукове обґрунтування теми дослідження. Слід зазначити, що окремі системні та системно-структурні аспекти конституційно-правової компетенції парламенту як органу забезпечення національної безпеки та оборони держави розглядалися як у вітчизняній, так й у західній юридичній літературі. Серед вітчизняних вчених можна назвати, зокрема, Ю. О. Волошина, В. М. Шаповала, С. П. Головатого, М. Ю. Орзіха, Ю. С. Шемшученка, В. Ф. Погорілка, М. І. Росенко, П. П. Шляхтуна та інших. Крім того, вагомий доробок у дослідженні вказаних аспектів внесли такі російські автори, як Р. В. Енгібарян, В. В. Маклаков, В. І. Лафітський, А. М. Тулаєв, а також представники зарубіжної конституційно-правової науки різних періодів: А. Дайсі, Дж. Ст. Міль, Г. Кельзен, Р. Стрінгем.

В контексті вивчення наукових джерел варто вказати на той факт, що жодне з наявних профільних досліджень не вирішує проблему комплексного конституційно-правового аналізу системи конституційних повноважень парламенту як компетенційного державного органу забезпечення національної безпеки та оборони, концентруючись, в першу чергу, на розкритті окремих загальних аспектів системи притаманних йому конституційно-правових функцій й повноважень. Таким чином,

дослідження вказаних питань з позицій використання системного наукового підходу є важливим науковим та практичним завданням, що потребує вирішення на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки конституційного права.

Виходячи з наведених міркувань, слід констатувати наукову новизну комплексного конституційно-правового аналізу системних та системно-структурних аспектів компетенції парламенту у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, що проводиться у даній статті та становить складову частину комплексної роботи кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного Маріупольського державного університету «Актуальні конституційні та міжнародно-правові проблеми становлення, розвитку та функціонування публічної влади в Україні в умовах міждержавної інтеграції».

Викладення основного матеріалу. Повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони у своїй органічній сукупності утворюють певну конституційно-правову систему, що обумовлюється єдністю їх юридичного змісту та функціональної спрямованості, а тому вбачається необхідним провести відповідний системно-структурний аналіз цього важливого елемента правового статусу вітчизняного парламенту у контексті сучасного тлумачення місця та ролі конституціоналізму у державному і правовому житті суспільства.

Варто відзначити, що системний принцип першопочатково був запроваджений як наукова категорія біології та механіки. Так, у біології застосування системного підходу призвело до формування ряду найважливіших принципів співвідношення організації та еволюції, а також до розробки ідеї структурних рівнів організації живої матерії. Із часом стало зрозумілим, що об'єднання деяких істотних принципів аналізу систем в єдиний системний підхід дозволяє ефективно застосувати системну методологію не тільки в природничих і гуманітарних науках, але й у інших галузях наукових знань – соціології, психології, праві, політології тощо [1].

На сучасному етапі методологічної розробки конституційно-правової матерії принцип системності має досить важливе теоретичне та практичне значення для профільних досліджень компетенційних аспектів організації та діяльності органів державної влади. Його застосування дозволяє оцінити якість правових засобів, виділити кращі з них, тобто ті, які найбільш повно дають змогу досягнути поставленої мети [2]. У свою чергу, цей метод ґрунтується на таких аксіоматичних положеннях: 1) система є цілісним комплексом пов'язаних елементів; 2) вона утворює єдність із середовищем; 3) будь-яка система є елементом системи більш високого порядку; 4) елементи будь-якої системи виступають як системи більш низького порядку [3], які зберігають свою універсальність при дослідженні більшості систем і системних категорій у конституційному праві.

Таким чином, загалом принцип системності, за вдалою оцінкою В. Л. Федоренка, є «усталеним і для сучасних конституційно-правових досліджень, включаючи й пізнання системи однойменної галузі права» [4]. До того ж, «застосування відповідного принципу передбачає пізнання предмета конституційно-правового дослідження як цілісної системи» [5].

Керуючись подібним трактуванням системи та системності у сучасному конституційному праві, слід зазначити особливості застосування системного методу у визначенні та класифікації повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони. Сутність вказаного методу у юридичній науці полягає у тому, що досліджуване явище розглядається як певна система, яка включена до системи більш широкого порядку і виконує в ній певні функції та пов'язана з нею різними зв'язками [6]. Отже, можна погодитися з думкою про те, що цей метод є універсальним інструментом пізнавальної діяльності, незамінний у дослідженні

складних динамічних цілісностей [7]. Важливість його застосування для дослідження компетенційної проблематики діяльності парламенту у сфері забезпечення національної безпеки та оборони є закономірною та логічною, адже цей метод дозволяє визначити не лише призначення відповідної системи повноважень у загальній парламентській компетенції, але й встановити місце та роль кожного з елементів та рівнів цієї системи, а також характер і особливості їх взаємодії між собою.

Системний метод також відіграє важливу роль у дослідженні окремих норм, інститутів та інших елементів системи конституційного права України. Будучи структурними елементами системи досліджуваної галузі права, вони самі виступають в якості відносно автономних систем і підсистем конституційного права. Таким чином, системний метод дозволяє пізнати різномірну та багатоаспектну систему повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України як цілісну систему динамічних систем.

На думку вже згаданого В. Л. Федоренка, слід також підкреслити «важливість застосування системного методу для комплексного дослідження тих усталених юридичних зв'язків (креативних, структурних, функціональних та інших), які виникають, змінюються і припиняються між різними структурними елементами системи конституційного права України в процесі її динамічного розвитку» [8].

До того ж, системний метод має значний внутрішній доктринальний потенціал, оскільки, з одного боку, забезпечує наповнення новим змістом уже існуючих правових категорій, а з іншого – сприяє формуванню нових [9], адже створює методологічне підґрунтя для нових конституційно-правових досліджень системних явищ, процесів і категорій, однією з яких є комплексна категорія повноважень парламенту у сфері забезпечення національної безпеки та оборони. Цей метод також сприяє впорядкуванню та систематизації іншого методологічного інструментарію, який використовується для пізнання юридичної природи явищ конституційно-правової дійсності у сучасних умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції.

У цьому зв'язку необхідно назвати метод структурно-функціонального аналізу (або у ширшому варіанті – структурно-функціональний метод – О. М.), що доповнює можливості науково-практичного пізнання конституційно-правового статусу Верховної Ради України як органу забезпечення національної безпеки та оборони України. В основу зазначеного методу покладено своєрідний симбіоз поширених у науці методів – структурного та функціонального аналізів. Функціональний аналіз у подібній теоретичній конструкції дає змогу пізнати механізм функціонування основних елементів системи, а відтак – і дієвість (ефективність) забезпечення національної безпеки та оборони як системного явища у діяльності вітчизняного парламенту. Метод структурного аналізу, будучи тісно поєднаним зі специфікою системного і структурного методів, передбачає пізнання структурних елементів – норм та інститутів, а також інших рівнів системи повноважень – з метою виявлення їх юридичної природи, яка взаємокорелюється з властивостями всієї системи конституційного права України.

Особливістю застосування вказаних методів для пізнання системи повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони є також та обставина, що вони взаємодоповнюють один одного, що дозволяє інтегрально поєднувати їх в єдиний структурно-функціональний метод пізнання системи і структури повноважень парламенту у досліджуваній площині конституційно-правових відносин.

Висновок. Таким чином, можна констатувати той факт, що комплексне поєднання системного та структурно-функціонального методів наукового пізнання дозволяє розглядати конституційні повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України як певну діалектично взаємопов'язану

систему сутнісних структурних елементів його конституційної компетенції, що виражають міру можливої і необхідної поведінки парламенту як державного органа – суб'єкта публічного управління з метою реалізації функції держави щодо забезпечення національної безпеки та оборони як бажаного і необхідного стану законодавчо визначених об'єктів (людини, громадянина, суспільства, держави), встановлену безпосередньо конституційно-правовими нормами задля здійснення конституційно-інституційних функцій парламенту як основних напрямів його діяльності.

У цілому, вбачається правильним та необхідним розглядати систему повноважень Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони у невід'ємному контексті загальної ідеї конституціоналізму, що становить концептуально-аксіологічну та телеологічно-функціональну основу вказаного елементу конституційно-правового статусу державного органу.

Виходячи з подібного розуміння ціннісного наповнення системи профільних конституційних повноважень парламенту, слід наголосити про першочергове значення концептуального завдання забезпечення прав людини і громадянина у структурі безпекової компетенції державних органів вищого рівня політичної влади. У цьому зв'язку треба зазначити, що першу доктринальну спробу обґрунтувати стан забезпеченості прав людини і громадянина у діяльності у 1792 р. здійснив В. фон Гумбольдт у класичній праці «Про межі державної діяльності» [10], у якій фактично визначив межі державного управління крізь призму ідеї конституціоналізму, що зароджувалася на той час у країнах Європи та Північної Америки на теоретико-методологічному та практично-правовому рівнях. На думку автора, вся управлінська діяльність держави має бути спрямована виключно на забезпечення безпеки громадян один від одного та від зовнішніх ворогів («держава має утримуватися від будь-якої турботи про позитивне право громадян; вона не повинна робити жодного кроку далі, ніж це необхідно для безпеки громадян один від одного та від зовнішніх ворогів; жодна інша мета не може бути виправданням для обмеження свободи громадянина» [11]). В той же час, можна погодитися з тими вітчизняними вченими, на погляд яких В. фон Гумбольдт визначає поняття «безпека» як багатогранне суспільне явище, під яким слід розуміти не стільки відсутність загрози з боку інших людей або будь-яких інших ворогів, скільки можливість використовувати власні права, тобто цілком слушно пропонується не лише негативне поняття безпеки, але й позитивне, оскільки безпека постає не лише як відсутність загрози, а ще як рівна можливість усіх громадян використовувати свої конституційні права та реалізовувати власні законні інтереси у життєво важливих сферах людського буття.

Саме подібне тлумачення безпеки та її соціального змісту детермінує інтерпретацію вказаної категорії як безпеки нації, суспільства та окремого індивіда, тобто як комплексного феномена у вітчизняному конституційному праві на сучасному етапі його становлення та розвитку.

Можна констатувати, що у конкретних конституційних повноваженнях Верховної Ради України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони втілено системний комплексний підхід до питання гарантування життєво важливих сфер суспільного та індивідуального життя, адже, як вже було показано, загрози національній безпеці є різноманітними за своїм характером та механізмами розгортання, а саме на протидію таким реальним загрозам мають бути спрямовані профільні конституційні повноваження державного органу у всій повноті їх чинного законодавчого обсягу.

Щодо спрямованості системи конституційних повноважень Верховної Ради України на протидію зовнішнім загрозам національній безпеці України, у конституційно-правовій науці звичайно виокремлюють такі посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність як: територіальні претензії з боку

інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнна-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України.

Водночас на сучасному етапі регламентації системи конституційних повноважень парламенту у досліджуваній сфері суспільних відносин варто констатувати детальне конституційне регулювання функцій та повноважень представницького органу у сфері забезпечення національної безпеки та оборони та розширенням вказаної сфери за рахунок значного збільшення контрольних повноважень по відношенню до виконавчої влади та повноважень щодо забезпечення внутрішньої національної безпеки держави і суспільства (правоохоронна політика держави), що є загальною сучасною тенденцією трансформації оборонно-безпекової парламентської компетенції в умовах правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції.

Список використаної літератури

1. Див.: Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / В.Л. Федоренко. – К.: Ліра-К, 2009. – С. 121.
2. Дедов Д.И. Юридический метод / Д.И. Дедов. – М.: Волтерс Клуверс, 2008. – С. 98.
3. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина І. Актуальні проблеми теорії держави: Навчальний посібник / С.М. Тимченко, С.К. Бостан, С.М. Легуша, Н.М. Пархоменко, Т.О. Пікуля, Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2007. – С. 55.
4. Федоренко В.Л. Вказ. праця. – Там само.
5. Там само.
6. Там само. – С. 122.
7. Там само. – С. 121.
8. Там само. – С. 121-122.
9. Ганьба Б. Системний підхід у державно-правових дослідженнях / Б. Ганьба // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Вип. 35. – Л., 2000. – С. 61.
10. Гумбольдт В. О пределах государственной деятельности // В. Гумбольдт. – М.: Три квадрата, 2003. – С. 40.
11. Там само.

O. Masenzov

THE SYSTEM OF CONSTITUTIONAL POWERS OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY AND DEFENSE

The article deals with the system and system-structural constitutional and legal aspects of the definition and implementation of the Verkhovna Rada of Ukraine in the context of contemporary processes of globalization and European legal interstate integration.

The purpose of this paper is the identification and classification of the parliament's national security and defense as a single set of legal rules, which together form the constitutional and legal competention of this body in this important area of public relations.

Proved that in the specific constitutional powers of the Verkhovna Rada of Ukraine in the sphere of national security and defense system embodies a comprehensive approach to the protection of fundamental areas of social and individual life.

Keywords: national security, system approach, the parliament, interstate integration, the Verkhovna Rada of Ukraine, the constitutional and legal status, constitutional powers.